

"NASJON" – et begrep med skiftende innhold

Eksemplet Italia

Bjarne Hodne

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Universitetet i Oslo

Pb. 1010 Blindern

0315 Oslo.

E-post: bjarne.hodne@ikos.uio.no

Abstract:

The following is a report from a research project in progress. The intention of the project is to examine how one has tried to create national consciousness in three different countries (Norway, Greece and Italy) by using a postulated cultural particularity as that which constitutes national identity. The work of Anthony D. Smith is central in the extensive international literature on nation and nationalism. Smith sees culture as an important factor in the nation building process. The present paper sets out to examine to what degree, and if Italy at any particular moment in its history really has constituted a "nation". Because of its focus on the cultural dimension, it is therefore natural to use Smith's conceptual apparatus. By a comparison of the different phases Italy has passed through based upon Smith's definition of, and criteria for, "nation", the paper shows that the concept of "nation" in Italy has changed from the 1860s to the present. On the one hand, the paper, by its comparative use of Smith's analytical concepts, shows the value of his contribution. On the other hand, the paper also concludes that it is necessary to supplement the content of his concept of "nation", and that this will make it possible to show the changes that the concept of "nation" has passed through historically. The paper demonstrates that these changes are intimately connected to the forms that nationalism takes in different countries.

Nøkkelord:

*nasjon,
nasjonalisme,
komparasjon,
Italia*

Ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo, arbeider for tiden en forskergruppe med problemstillinger rettet inn mot kulturarvens splittende og samlende effekter i historiske og

samtidige sosiale fellesskap. Prosjektet er bygd opp rundt en rekke delprosjekter. Hvilket innhold som til enhver tid legges inn i begreper som "minneproduksjon", "kollektiv erindring", "minoritets/majori-

tetskultur” og ”nasjon” spiller en sentral rolle når kulturarv skal beskrives og fortolkes.

Ett av delprosjektene er en sammenlignende kulturpolitisk studie av tre land på 1800/1900-tallet: Italia, Norge og Hellas.

I denne artikkelen gis et forsøk på å skissere en metode som kan påvise og forklare hva som eventuelt skaper variasjoner over tid i hva som fyller nasjonsbegrepet med innhold. Det metodiske utgangspunktet tas i en komparativ innfallsvinkel til problemstillingen.

Metodeskisse

Komparativ metode kan både avdekke likheter og bekrefte særegenheter når to eller flere sammenlignbare fenomen holdes opp mot hverandre. Gjennom resultatene av komparasjonen kan vi teste holdbarheten i allmenne teorier (Kjeldstadli 1999:77. For utfyllende lesning, se Gingrich & Fox 2002:44-92). Ønsker vi å etterprøve en påstand om variasjoner i begrepet nasjon, må et sammenligningsgrunnlag bestemmes gjennom en dokumentert politisk utvikling av et land i et definert tidsrom. Videre må det være mulig å dele dette historiske forløpet opp i identifiserbare faser for å kunne påvise både variasjoner og hva som former endringer. Den komparative metoden betinger i vår sammenheng for det tredje en definisjon av ”nasjon”. Den henter vi fra Anthony D. Smith:

A nation can therefore be defined as a named human population shared an historic territory, common myths and historical memories, a mass public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members (Smith 1991:14).

Smiths begrepsbestemmelse bygger på oppfatning av etnisk tilhørighet innad i gruppen som grunnleggende for nasjonsdannelsen. Ut fra den forståelse av ”nasjon” som er gitt ovenfor, trekker Smith ut fem punkter som beskriver begrepsinnholdet (Se s.st.)

1. Historisk territorium eller hjemland. (Nasjonens territorium etableres gjennom samling eller utbryting av unioner, imperier)
2. Felles myter og historiske minner (som skapes eller vekkes til live)
3. Felles offentlig kultur (”mass public culture”). (Elitens kultur forsøkes gjort til folkets kultur, gjennom formidling sammen med):
4. Felles rettsregler og plikter for alle medlemmer av fellesskapet forstått som nasjon
5. Felles økonomi og territoriell mobilitet

Felles offentlig kultur (punkt 3) forstås i fortsettelsen som nasjonalkultur, som fungerer som en felles referanseramme i samtiden. Nasjonalkulturen er en kulturell konstruksjon som har politisk funksjon og som er en markør innad så vel som utad i forhold til andre land og grupper av mennesker gjennom å definere den gitte gruppens kulturelle særpreg. Konstruksjonen er et resultat av en elites arbeid.

De fem punktene som konstituerer nasjonsbegrepet, utgjør de variablene som skal legges til grunn når komparasjon i to trinn (a og b) gjennomføres (se nedenfor). Variablene gis av forskjellige politiske aktører eventuelt skiftende vekt over tid i arbeidet med å skape et assosiasjonsfellesskap i det aktuelle landet.

Nasjoner fremstår i Europa på 1700/1800-tallet som et produkt av moderniteten. En ny politisk situasjon hadde oppstått

etter det industrielle gjennombrudd og den franske revolusjon, som sammen med politisk reorganisering av Europa etter Napoleonskrigene fremtvang behovet hos den styrende eliten for nye lojalitetsbånd mellom seg og befolkningen. Lojaliteten og assosiasjonsfellesskapet skulle skapes ved tilslutning til fellesverdier, båret oppe av kulturelle særtrekk som markerte *oss* i forhold til *de andre*.

Italia ble samlet i 1860 og velges i det følgende som case for å illustrere hvordan tiltak rettet inn mot nasjonalisering av befolkningen gjennom ulike epoker av landets historie eventuelt kan avdekke hvordan forståelsen av og innholdet i begrepet nasjon endrer seg over tid.

Ovenfor har vi presentert tre forutsetninger som må ligge til grunn for at en komparativ metode kan fungere i forhold til vår problemstilling. Vi må ha en definisjon av nasjon. Den har vi hentet fra Smith. Vi må videre kunne identifisere en politisk utvikling over tid i det angjeldende landet. Og til slutt må tidsspennet kunne splittes opp i epoker. Disse to betingelsene innfris ved å dele Italias historie fra 1790 til 2005 i fem faser som hver for seg er kjennetegnet av innbyrdes avvikende politisk profil:

- I. Risorgimento (1790-1870)
- II. Den liberale stat (1870-1914)
- III. Fascismen (1920-tallet-1943)
- IV. Republikken (1946-1990-årene)
- V. Republikken (slutten av 1990-tallet til samtid)

Komparasjonen vil i det følgende ligge på to plan. Det må for det første (trinn a) kartlegges om nasjonen defineres på en spesiell måte i den enkelte fase. Dette fremkommer ved å se på hvordan de fem variablene gis et meningsinnhold i den aktuelle fasen. Vi tar derfor utgangspunkt i en kortfattet pre-

sentasjon av særtrekk ved fasene med vekt på ulike former for tiltak fra elitens side som ble rettet inn mot folket for å fremme oppslutningen om definerte fellesverdier.

Den historiske fremstillingen har, i en artikkel med hovedvekt på å legge fram en metodeskisse, ingen pretensjon om å være heldekkende med hensyn til å skildre den politiske utvikling på alle samfunnets områder. Skissene av fasene bygger på litteratur fra flere fagområder og gir en oversikt over de utviklingstrekk i det italienske samfunnet i det gitte tidsrommet som gir bakgrunn for å forstå arten og effekten av elitens arbeid med å skape en felles identitetsforståelse i befolkningen.

Ved bruk av begrepet *nasjonalisme* har vi mulighet for å vise hvordan nasjonen forsøkes gitt ideologisk innhold i de forskjellige fasene. Nasjonalisme defineres av Smith som en "ideologisk bevægelse, der vil opnå og opretholde autonomi, enhed og identitet i en befolkning, som efter nogle af dens medlemmers mening udgør en reel eller potensiell 'nation'" (Smith 2003:21). Eller som Gellner formulerer det: "...it is nationalism which engenders nations" (Guibernau 1996:70). Innholdet i variablene vi vil se i det følgende, er resultat av nasjonalisme, som er forstått som den prosessen som skaper nasjonen.

Det neste trinnet (trinn b) i komparasjonen vil gå ut på å sammenligne begrepsinnholdet i "nasjon" i fasene med hverandre for å kartlegge eventuell variasjon i begrepet over tid.

Komparasjonens trinn b kan dessuten vise oss hvilke årsaker som ligger bak funnene i trinn a i komparasjonen (Se Ringdal 2001:177ff).

Ved å se på formingen av innholdet i fasene gjennom innhold i og vektlegging av variablene i hver enkelt fase, vil nasjonalismen som preget fasene, identifiseres.

Dermed har vi muligheter til å påvise hvordan nasjonen fremstår i den enkelte fase – og eventuelt belegge hvordan innholdet i begrepet utvikler seg/endrer seg innholdsmessig fra 1790 til vår egen tid.

Vi kan sette opp følgende kategorier nasjonalisme:

Lingvistisk nasjonalisme tar utgangspunkt i gruppens felles språk. En nasjon skapes blant annet gjennom befolkningens bruk av et felles språk. Ideologien som ligger bak denne forståelsen av manifestasjonen av nasjonen beskrives som lingvistisk nasjonalisme.

Etnisk nasjonalisme: Nasjonen defineres i ekskluderende termer, hovedsakelig med grunnlag i folkegruppens påståtte felles opphav.

Sosial/kulturell nasjonalisme beskrives heller ved sosiale bånd enn kulturens felles opphav og felles språk. Sosial nasjonalisme er i motsetning til etnisk nasjonalisme basert på kultur som kan deles av alle. Den er dermed inkluderende ved at den kan ta opp i seg folk/grupper som i utgangspunktet ikke har andel i denne kulturen.

Offisiell nasjonalisme omfatter alle som juridisk kan defineres som borgere, uten hensyn til deres etnisitet, nasjonale identitet eller kultur. Offisiell nasjonalisme bruker patriotisme som samlende virkemiddel.

Flere av de formene for nasjonalisme som er nevnt ovenfor, bærer i seg konflikt-potensial i forhold til omverdenen, et potensial som forsterkes gjennom å sammenstille to eller flere typer av nasjonalisme, som eksempelvis kombinasjonen av etnisk og lingvistisk nasjonalisme, eller offisiell nasjonalisme med sterk vekt på patriotisme og etnisk nasjonalisme i en krigs-

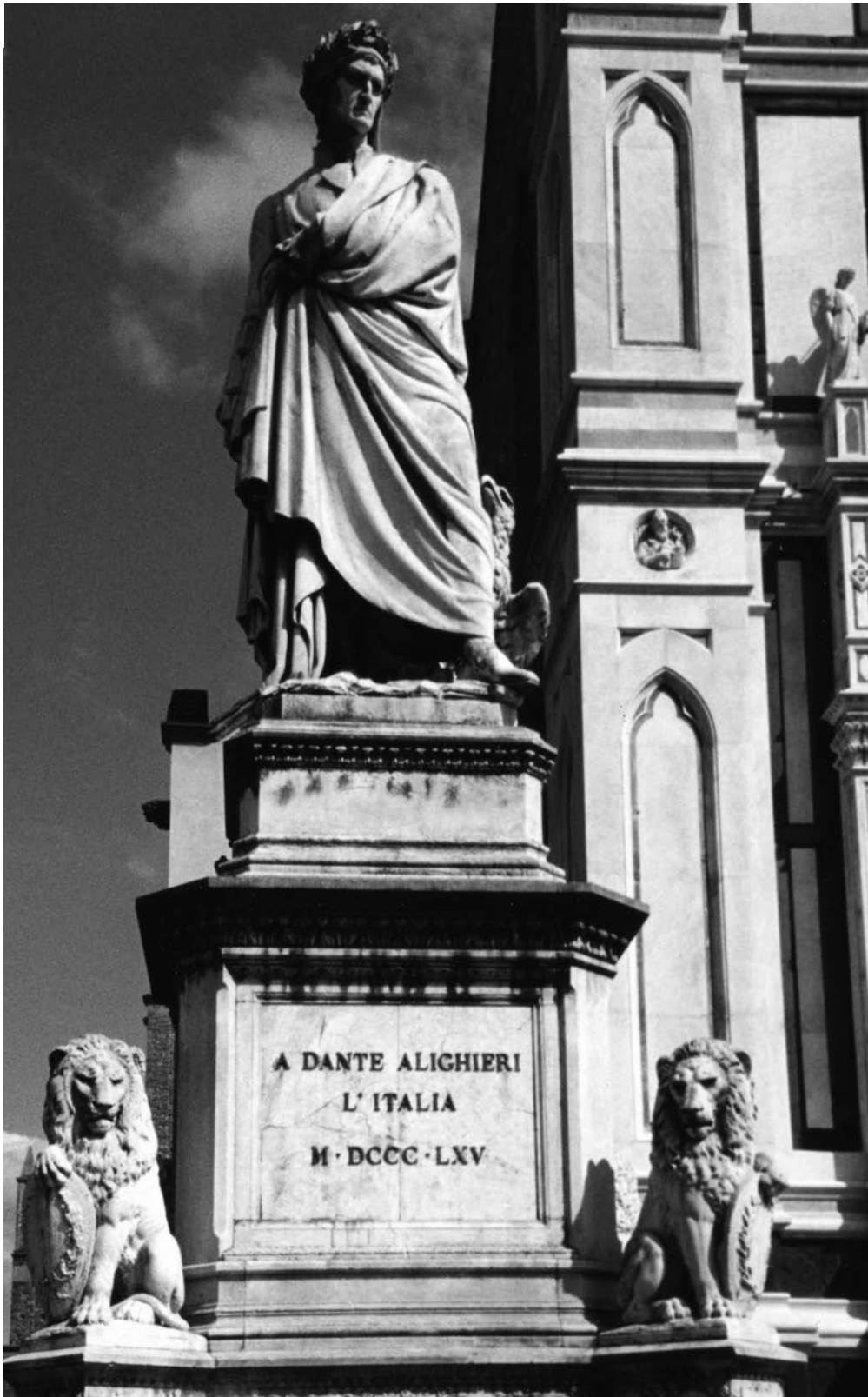
eller krisesituasjon. Når nasjonalismen slik kan bikke over i en aggressiv måte å markere egenart på, betegnes den gjerne som *integralnasjonalisme*. Den kan beskrives som radikal, ekstrem og militant. Her underordnes individet staten, demokratiet er fraværende og lederens suverenitet udiskutabel. Og egen nasjon oppfattes som overordnet andre nasjoner (Hodne 2002:15, Nielsen 1999:119-130).

I hver fase kan flere nasjonalismer være i funksjon.

I fase I foretar eliten valget av det kulturelle innholdet i plattformen for den identiteten som skulle skapes for et samlet Italia. I fasene II-V trekker vi fram noen av de tiltak som tas i bruk for implementering av de beslutninger som ble tatt i første fase med den hensikt å skape nasjonalt fellesskap. I alle fasene vil vi se at det ligger i bunnen en brytning mellom elitens kultur og folkets kultur når nasjonaliseringen har som formål å skape en ”mass culture”. I det følgende ser vi på elitens bruk av språk, kultur og politiske grep i arbeidet med å gi nasjonsbegrepet innhold, slik det kommer til uttrykk gjennom utforming av skoleverket, kommunikasjon i det offentlige rom og/eller kulturpolitiske tiltak og/eller direkte ideologisk agitasjon.

Fase I

Fasen er karakterisert ved målrettet politisk og militær strid som resulterte i etablering av monarkiet Italia i 1860. Prosessen som førte fram til utroping av kongen fra Piedmont, Victor Emanuele II til statsoverhode for hele landet, kalles Risorgimento. Risorgimento forente mange kamper. Først dreide det seg om sikre politisk frihet innad – dernest om å frigjøre seg fra eksterne makters innflytelse over halvøya. Det politiske, militære og kulturelle samlingsar-

Dante Allegris (1265-1321) virke som dikter i middelalderen hadde stor betydning for utformingen av skriftspråket i et forenet Italia. Statuen av Dante står utenfor kirken Santa Croce i Firenze (foto: forfatteren)

beidet i Italia hadde som en viktig ideologisk forutsetning forestillingen om italiensk identitet basert på etnisitet, felles kultur og språk. Grunnlaget for oppfatningen av hva som var Italia og hva som var særtrekkene ved det italienske, finner vi i rennesansen.

Kulturpersonligheter som Dante og Petrarca og andre la ved sitt kulturelle og kunstneriske virke et grunnlag hos en elite for en italiensk nasjonalfølelse, noe som dannet forutsetningen for de politiske og kulturpolitiske ideer om et samlet Italia som vokste seg sterke på 1700/1800-tallet.

Nasjonalistiske ideer ble utformet i offentligheten. Man hadde tanker om noe som bandt folk sammen på halvøya. Tidlig på 1800-tallet ser vi hvordan man i pressen gav uttrykk for en viss nasjonalfølelse. Vi ser den samme utvikling innenfor vitenskap og økonomi. Det ble eksempelvis etablert nasjonale selskaper og nasjonal statistikk, klare indikasjoner på at det ble tenkt fellesskap. Dette kom også til uttrykk innenfor den utdannede middelklassen ved interesse for "folket" (Forgacs & Lumley 1996:59). Opptatthet av folkekulturen viste seg alt i 1811 ved en franskinisert spørrelisteinnsamling for registrering av antikviteter, skikker og folketro. Grunnet innslag av romantiske strømninger i kulturlivet fram til revolusjonen i 1848, ble fokus mer og mer rettet inn mot folkesangene og folkekulturen som bærer av nasjonens ånd, slik den kom til uttrykk i språket, og da særlig toscansk. Det ble en kopling mellom folkekultur, politikk og ønsket om å bryte ned den ledende klasses kultur båret oppe av representanter for de utenlandske stormakter som dominerte store deler av halvøya.

Piedmont var selve motoren i den italienske samlingsprosessen. Det preussiskinspirerte kongedømmet i nord-vest under ledelse av Victor Emanuele II og hans stats-

minister Camillo Benso Cavour stod for et sentralisert, konfesjonsfritt monarki som bygde fellesskapet rundt høykultur. Det var med andre ord etablert et ideologisk motsetningsforhold mellom det kultursynet de hadde som drev den politiske samlingsprosessen og deler av de intellektuelle kretser som hadde bygd opp den ideologiske basis samlingsen tok sitt utgangspunkt i. Cavour's politiske motpol var Giuseppe Mazzini, den revolusjonære republikaneren som ville skape nasjonen ved bred tilslutning fra folket og med folkets kultur som byggestein. Mazzini's arbeid for en republikk med folkelig kulturell basis strandet ikke minst nettopp på grunn av det manglende gjennomslaget romantikken og synet på folket som bærer av fellesskapets kultur hadde blant dem som fremmet samlingstanken i *politisk* handling.

The Italian republicans were never successful in overcoming the cultural gap between town and country. The populist urge to rediscover rural life and folk culture, which was so strong a component of many nineteenth-century nationalism, was largely lacking in Italy (Teich & Porter 1994: 84 & 104, note 57).

Da reaksjonen kom etter revolusjonene 1830 og 1848/49 og den påfølgende restaurasjonen, ble de romantiske kreftene såpass tynt at de ikke lenger hadde noen politisk effekt. Romantikken fikk dermed ikke den posisjon i de italienske statene som den hadde nord for Alpene med hensyn til å trekke fram *folket* og *folkets kultur*. Samtidig hadde borgerskapet lite til overs for bondebefolkningen, og da det i tillegg ikke ble gjennomført store landsdekkende innsamlinger av folkekultur, var dette i sum medvirkende til at folkets kultur ikke kom seirende ut av kampen med høykulturen

om hva som skulle være basis for skapingen av assosiasjonsfellesskapet i et nytt Italia. Eliten ønsket å forme Italia til en europeisk stat med en tydelig kulturell plattform (Clark 1998:99). Etter samlingen i 1860 ble "folket" plassert i fortid som ideologisk interessant, i samtid som politisk truende. Skapingen av Italia var en seier for de intellektuelle og for den liberale middelklasse. Det var ikke en seier for de uten utdanning, ikke for de fattige, ikke for dem som hadde mistet et patriarkalsk system som ordnet

samfunnet, ikke for de katolske massene, ikke for folk flest (Salome 1974:10). Det er med andre ord en udiskutabel forbindelse mellom elitekulturen og den politiske samlingen av Italia (Procacci 1991:140f).

Man hadde i 1860 en regent, et geografisk område kalt Italia, man hadde den piemontiske styrings- og administrasjonskulturen – og et offisielt språk som bare 2 % av befolkningen snakket – og man hadde en kulturell overbygning først og fremst preget av arven fra renessansen, men

Grev Emilio Cavour (1810-1861), Italias første statsminister, er her i statuen på Piazza Carlina i Torino fremstilt som den som gjenreiser Italia. Nasjonen er som vanlig på 1800-tallet fremstilt i skikkelse av en kvinne (foto: forfatteren).

som bare et fåtall delte. Landet hadde en befolkning på 22 millioner hvorav 78 % var analfabeter og som derfor var vanskelig å nå med et politisk budskap som hadde som funksjon å samle folk om et felles ståsted – og man hadde en katolsk kirke som befolkningen var knyttet til – men som staten hadde kuttet alle bånd til.

Utgangspunktet for samlingen var oppfatningen av at det fantes en etnisk gruppe forstått som italienere som skulle gis et felles territorium, Italia. Allerede her møter vi konstruksjonen. Det er reelt sett ikke samme etniske gruppe som ble samlet, men befolkningen ble definert som etnisk konsistent. Det neste trinn i nasjonsbyggingen var å gi denne gruppen et felles språk og en felles historisk bevissthet og felles symboler gjennom en felles kultur. Denne prosessen blir satt i gang etter den politiske samlingen av Italia.

Utviklingen av en nasjonal kultur (Smiths "mass culture") i Italia gikk langsomt, noe som var en refleks av uenigheten om hvordan den italienske nasjonen skulle defineres. Det er som påpekt, elitens Italia som fremstod etter 1860 og det meldte seg derfor en reaksjon i brede lag av befolkningen mot den svært trange definisjonen av nasjonal identitet som ikke inkluderte store grupper av dem som selv mente de tilhørte det nasjonale fellesskapet etter samlingsprosessen. Det var dessuten både lokal og regional motstand mot den politiske enheten som var etablert, noe som ble ytterligere forsterket ved manglende politisk enighet mellom dem som var satt til å styre landet, ved splittelse nord-sør og ikke minst gjennom den nye statens holdninger til kirken som tydelig fremstod med en alternativ kulturell identitet for befolkningen (Riall 1994:74). I tillegg støttet bondebefolkningen i liten grad opp om de nye styrende nordfra, og den sosiale uroen og opprørene på Sicilia blant allmuen skremte

rikspolitikere og de intellektuelle. Dette bidro sterkt til et skille mellom elite og folk, selv om landsbygda på sikt i noen grad ble påvirket av den politikken som ble ført av regjeringen i det nye monarkiet.

Byggingen av fellesskapsfølelsen gjennom formidlingen av elitens kultur og språk tok man for alvor fatt på etter 1860. Nå skulle befolkningen nasjonaliseres, et arbeid som skjøt fart etter innlemmingen av Roma i Italia i 1870.

I fase I defineres nasjonen ut fra historisk fortid, elitekultur (utgangspunkt i renessansen) og språk (utgangspunkt i toscansk). "Risorgimento-nasjonalismen" tar opp i seg både sosial, lingvistisk og etnisk nasjonalisme (Hodne 2002:16). Fasen er preget av en liten elites høykultur som man ikke klarte å gjøre massene delaktig i.

Fase II

Arbeidet med etableringen av et assosiasjonsfellesskap for befolkningen basert på kultur, tok i Italia som ellers i Europa utgangspunkt i et nødvendig samspill mellom kultur og politikk.

"What we mean by national identity comprises both a cultural and a political identity and is located in a political community as well as a cultural one. ... to forge a national identity is also a political action with political consequences..." (Smith 1991:99).

I fase II ble det i hovedsak på tre felt tatt initiativ fra statlig side for å fremme italianiseringen: på alle nivåer i undervisningen, i preging av det offentlige rom og gjennom tiltak for å aktivisere befolkningen i politikk for å skape følelse av tilhørighet til samfunnet. Initiativene kan relateres til variablene 2, 3 og 4 (Se ovenfor).

Utdanning ble og blir brukt av styresmakter for å støtte opp om og bygge ut/konservere en samfunnssituasjon. Ikke minst ser vi utdanning anvendt i etablering av nasjoner. Det nasjonale fokus i utdanningen i den første nasjonalbyggingstiden er tydelig over hele Europa på 1800-tallet. Nasjonsbygging betinger kommunikasjon med befolkningen. Den er bare mulig når massene kan lese og skrive. Har man som målsetting en politisk sosialisering og en kulturell skolering av folket for å skape lojalitet og aksept for og oppfølging av samfunnsmessige verdier og borgerlige forpliktelser, må utdanningssystemet bygges opp.

De nasjonale innslagene i skoleverket i europeiske land viser seg i pensja relatert til litteraturstudier, historie, geografi. Utviklingstrekkene i Europa gjenspeiler seg tydelig i det italienske samfunnet etter samlingen.

Utdanningssystemet i Italia ble endret radikalt etter 1860, både kvantitativt og strukturelt, selv om noen av elementene i det gamle systemet fulgte med. En skolelov i Piedmont fra 1859 gjaldt en tid i det forente Italia, men den ble byttet ut med nye lover i 1860- og 1870-årene. En grunnleggende intensjon i de nye skolelovene var at elevene skulle opplæres, sosialiseres og nasjonaliseres, og det var meningen å holde elevene i skolesystemet så lenge som mulig for å påvirke dem over tid. Derfor bygde man ut utdanningssystemet helt til topps – og ressursene skulle følge med. Men resultatet ble en ressurs svak grunnskole som ikke kunne ta hånd om alle elevene og bare 4,6 promille av barna fortsatte i skolen utover skolepliktig alder. Svakheterne i skoleloven knyttet til ressurstilgang og lærernes kompetansenivå ble tatt opp av venstresiden i italiensk politikk etter 1870, noe som resulterte i en ny lov i 1877. Den stod ved lag til 1923. Fra 1877 var det

skoleplikt (3-årig) for alle fra 6 til 9 år. Det gjaldt både gutter og jenter. I praksis ble det bare 2 år i begynnelsen, med en utvidelse i tid etter hvert som myndighetene la inn mer ressurser. Men mest penger og personale gikk det til utdanning på høyere nivåer.

Skolenes pensja var tilpasset utdanningens plass i nasjonaliseringen. Fedrelandets historie og betoningen av klassiske emner stod sentralt. Viktigst i undervisningen var opplæring i italiensk språk. Skulle utdanning sinstitusjonene på alle nivåer kunne virke som redskap for samfunnet, måtte man for det første få elevene til å lære seg landets offisielle språk og dermed få tilgang til den felleskulturen som læremidlene kommuniserte. I arbeidet med å fremme fellesspråket og bekjempe dialektene, ble det utarbeidet læremidler på italiensk og en ordbok for elevene i skolen ble publisert. Andre tiltak rettet seg inn mot skolering av lærerne i italiensk språk. De ble pålagt pedagogiske oppgaver utenfor skolen gjennom pliktige reiser i nærområdene for å gi undervisning i riksspråket. Dette skjedde ved foredrag for de brede lag i befolkningen – foredrag holdt på italiensk. Den lingvistiske nasjonalismen stod sterkt i tiårene etter 1860. Men formingen av innbyggerne i henhold til nasjonale normer og verdier gikk likevel langsomt, noe som finner sin forklaring i utdanningssystemets manglende effektivitet, som hadde sammenheng med ressurstilgangen spesielt til de lavere skoletrinn. Kurven over antall analfabeter gikk svakt nedover i fase II og få fikk nytte av den tunge satsingen på nasjonalisering som lå i utdanningssystemet over grunnskolenivået (Harder 1999: 49f). Man prioriterte fra myndighetenes side først og fremst videregående nivå og universitetene. Hovedoppgaven for det høyere utdanningssystemet i Italia var å skape en nasjonal elite som delte en

homogen kultur i de frie yrker, i statlig byråkrati og i utdanningssystemet. Det politiske virkemidlet for å nå dette målet var omforming av de mange og gamle universitetene som var spredd over hele landet, til et moderne og forent akademisk system, noe som ikke var enkelt på grunn av sterke sentrifugale krefter, dype partikularistiske interesser og verdier og kirkens rolle (Brierly & Giacometti 1991:356). Også her støtte altså statens satsing på motstand med bakgrunn i strukturelle forhold.

Det offentlige rom

En av de mest effektive måter å få nasjonalisert de store befolkningsgruppene på, mente man var å kople de liberale verdier fra Risorgimento med de demokratiske kreftene som brøt fram i andre halvdel av 1800-tallet. Utdanningssystemet tok man

som vi har sett, i bruk i denne prosessen, men den nye nasjonale bevisstheten skulle også uttrykkes i visuell form.

Navnsetting av gater, broer og plasser, oppsetting av statuer og monumenter tilførte byrommet et verdslig og urbant uttrykk som kommuniserte statens verdigrunnlag og det nye Italias historiske forutsetninger. Men det fantes ingen monumenter i landet som viser en sammenheng mellom det gamle og det nye Italia. En slik sammenheng måtte derfor konstrueres. Ikke minst ser vi i Roma, hovedstad etter 1871, effektivering av tiltak i byrommet som skulle etablere denne kontinuiteten. Byen Roma var tenkt å være et diffusjons-senter for det monarkiske, samlede Italia, og den politiske pedagogikken styresmaktene tok i bruk hadde som formål å endre byens karakter fra paveby til verdslig hovedstad

*Giuseppe Garibaldi
(1807-1882) spilte først
og fremst i egenskap av
militær strateg en sentral
rolle i samlingen av
Italia. 11. mai 1860
seilte han til Sicilia med
de berømte "1000". Han
frigjorde øya og det sør-
lige Italia etter å ha ned-
kjempet de bourboniske
militære styrkene og la
dermed grunnlaget for en
samling av hele den
italienske halvøya.
Denne statuen som frem-
stiller Garibaldi, er et
minnesmerke over de tu-
sens tog, og satt opp i
Torino, Italias første
hovedstad.
(Foto: forfatteren).*

(Tobia 1996:171f). De nye visuelle uttrykk var tiltenkt å sette i gang prosesser som skulle skape en mytologi rundt samlingen. En toppstyrt nasjonaliseringsprosess hadde som formål å sikre innholdet i budskapet, men var også tiltenkt å bidra til å hindre innslag av alternative ideologiske påvirkninger i samfunnet, som blant annet republikanske ideer og klassebevissthet i brede lag av befolkningen (s.st.:186f).

Byrommet i Roma og i andre italienske byer kunne bare fungere pedagogisk om befolkningen kunne tolke og forstå budskapet monumentene skulle formidle, forbinde noe med personene på statuene og identifisere mennesker og begivenheter fra landets historie angitt på gate-, plass- og broskilt. Da analfabetismen fortsatt var høy og skoleverket bare fanget opp en brøkdel av befolkningen, var den politiske pedagogikken ingen suksessfaktor i nasjonaliseringen av massene. I tillegg fungerte Risorgimento-nasjonalismen med sin sterke intellektuelle forankring og appell til 1800-tallets borgerskap dårlig i den politiske virkelighet i Italia fram mot 1900-tallet. Dessuten hadde man et generelt samfunnsproblem ved at halvøyas forskjellige regioner utviklet seg sosialt, næringsmessig og økonomisk i uttakt.

Drømmen om og behovet for en felles identitetsplattform levde likevel videre hos eliten i et land hvor de regionale spørsmål fortsatt splittet og sosial uro eksisterte, og hvor det offentlige ikke nådde fram med budskapet til folk, ikke minst som vi har påpekt, grunnet analfabetismen og sterke kulturelle forskjeller både mellom landsdeler og mellom sosiale grupperinger.

Mangelen på gjennomslag i arbeidet med nasjonaliseringen av befolkningen fikk direkte politiske konsekvenser og fører oss over til det tredje statlige grepet som ble tatt i denne fasen for å få fortgang i italiaseringsprosessen.

Både høyre og venstresiden i italiensk politikk bestrebet seg på å få til det man definerte som en "moralisk enhet", eller nasjonal bevissthet. Fellesskap skulle fremmes gjennom *aktivisering av folket i politisk arbeid*. Den fremste eksponenten for denne politikken var Francesco Crispi. Han var statsminister i to perioder (1887-91, 1893-96) og gikk fra å være en venn og medarbeider av republikaneren Mazzini til å bli en kongetro politiker med ønske om å bruke militære maktmidler mot andre land for å fremme nasjonale interesser. Han er i ettertid blitt sett på som Mussolinis forløper.

Et bærende element i Crispis politiske filosofi var å skape nasjonal bevissthet i befolkningen gjennom det han kalte "politisk utdanning". Crispi ville tidlig i sin politiske karriere satse på å få til et sammenfall mellom det han betegnet som det virkelige land og det politiske land. Her kommer den politiske utdanning inn som et redskap. Frihet til folket gav som gevinst støtte til de styrende (Duggan 1997:148f). I tråd med denne tankegangen var han i 1860-årene for desentralisert styre som skulle ha som hensikt blant annet å lære befolkningen å utnytte sin frihet til å bli aktive i landets politiske liv. Tanken var at en politisk aktiv befolkning involverte seg forpliktende i forhold til samfunnsverdiene. Gjennom de sentrale styrende politikeres gode moralske forbilde skulle folket inspireres til politisk handling til beste for fellesskapet. Ikke bare skulle folket begeistres av fortidens helter – nå skulle også samtidens ledere hylles og gis tilslutning. I sin politiske ideologi og i sitt nasjonaliseringsarbeid la ikke Crispi bare vekt på det vi ovenfor har kategorisert under variablene 2 og 3, men han betonet dessuten sterkt variabelen 4 forstått som borgernes plikter og oppgaver i det politiske systemet en nasjon også skulle være.

Dette ble ingen suksess. Rollefigurene sviktet, den sosiale nøden og kriminaliteten i byene og på landsbygda økte, mulighetene folk flest til å få utdanning var fortsatt minimal og analfabetismen avtok fremdeles meget langsomt. Samfunnsforholdene arbeidet med andre ord mot Crispis ideologi og oppslutningen og virkningen av den politiske utdanningen lot vente på seg. Samtidig begynte han naturlig nok å tvile på selve grunnlaget for de virkemidlene som ble benyttet i formingen av folket. Frihet ble oppfattet som et tveegget sverd. På den ene siden var frihet gjennom landets selvstendighet en mulighet for folkelig engasjement; på den andre siden var folkets frihet også en frihet til å tenke annerledes og alternativt – og det gjorde mange etter hvert, preget som de var av de noe mistrøstige sosiale forhold i Italia – som ikke ble bedret gjennom de maktgrep som ble tatt fra styresmaktens side overfor opposisjonelle grupper. Sosialistiske og republikanske krefter vant fram, noe som endret Crispis syn på desentralisert makt. Han gikk mer og mer i retning av å ønske og samle all makt sentralt, men han hadde fortsatt som målsetting å anvende den politiske utdanning i formingen av befolkningen. Nå var målet å skape respekt og tilslutning til de sentrale, nasjonale institusjoner og en sterk leder. Han søkte igjen til Risorgimento for å bygge opp om myten om de store helter, de store begivenheter i landets liv og de gloriøse minner (jf. variabel 2). I sine statsministerperioder innførte han årlige festdager, det ble reist minnesmerker og monumenter. Den politiske utdanning tok i bruk politisk pedagogikk på forsterket vis, noe som også medførte støtte til patriotiske selskaper og foreninger. Storhet i fortid skulle koples til heroisk handling i samtid. Det særegne italienske ble kjørt fram med referanser til historien og kulturpolitikk ble koplet til utenriks-

politikk. Italia skulle innta den posisjonen i verden som landet hadde hatt i romersk tid, i middelalderen og i renessansen (Duggan 1997:145). Landet skulle posisjonere seg utenrikspolitisk og eventuelt også ved krigshandlinger. Dette ville ikke bare skapte respekt og politisk gevinst i forhold til stormakter, men skulle også samle befolkningen om nasjonale verdier i bekjempelsen av en ytre militær fiende. Militær suksess skulle skape patriotisme, samhandling, disiplin og lojalitet. Politisk ble det forsøkt å skape en årsak, et påskudd til krig. Crispi måtte til slutt vende seg til Afrika for å få definert en fiende – men seier uteble. Nederlaget kom i Etiopia ved Adua i 1896 og betegner slutten både på den nå gamle manns politiske karriere og på tanken, så langt, om å forme Italias befolkning gjennom politisk utdanning. Men Crispis grunnidé om samling om nasjonale verdier gjennom bekjemping av ytre fiender finner vi igjen hos flere sentrale italienske politikere i tiårene som kommer (s.st.:150ff). Feltoget i Libya og annekteringen av Dodekanesene er klare tegn på dette.

Sammenbruddet av den liberale stat var en dokumentasjon av de feil den styrende klassen hadde begått da den blant annet forsøkte å skape en enhetlig, kollektiv nasjonal identitet med utgangspunkt i en liten elites kulturelle ståsted. Den mislykkete realisering av nasjonen på basis av et kulturelt assosiasjonsfelleskap åpnet for muligheter for andre til å skape nye kollektive identiteter (Battente 2000: 314).

På 1900-tallets begynnelse ser man konturene av et nytt, urbant og moderne Italia. En aktiv presse tok form, nye retninger i kunsten brøt fram og en statsminister, Giolitti, som ikke hadde vært aktiv i Risorgimentotiden, tok over styringen av landet. Sterke brytninger preget Italia, og etter første verdenskrig var landet mer

splittet enn noen gang. Men språklig sett hadde krigen ført italienerne nærmere sammen. Millioner av menn fra alle kanter av landet var samlet under kommandospråket italiensk. Krigen hadde skapt større sosial kontakt mellom befolkningsgrupper, men det var særlig på det psykologiske plan krigen kom til å spille den største rollen i tiden som fulgte. Den store krigen fikk raskt mytens skjær over seg. Fedrelandskrigen var vunnet og dens helter ble og blir hyllet gjennom museer, minnesmerker og monumenter. I 1921 ble Victor Emanuelemonumentet Fedrelandsalteret da den ukjente soldat ble lagt inn i den enorme marmorbygningen. Her er det en kopling fedreland og religion som understrekes også i det museet som ligger inne i monumentet, hvor fortellingen om den første verdenskrig er gjennomløpende i utstillingshallene.

En av hovedkreftene som virket nedbrytende på den liberale staten rundt skiftet 1800/1900, var nasjonalismen i betydningen integralnasjonalismen, som mer og mer drev nasjonalismen ut av den kulturelle konteksten og inn i en organisert politisk bevegelse med et presist økonomisk og sosialt program. Nasjonalismen i Italia ved århundreskiftet og inn i første del av 1900-tallet hadde et aggressivt og imperialistisk innhold som var til en bemerkelsesverdig grad en etterligning av den imperialismen som i flere tiår var drevet av europeiske stormakter. Italia hadde, som i Crispis tid, tydeligvis ambisjoner om å stå fram som noe mer enn det landet som spilte rollen som en mindre makt, ikke bare fordi akseptering og suksess i gruppen av stormakter var et viktig element i spørsmålet om å bli stor på ny. Nå ønsket et lite antall ekstreme nasjonalister å føre samlingsverket videre for så å plassere Italia i samtidens virkelighet – noe som bidro til å splitte nasjonen og legge veien åpen for fascismen (Aquarone 1974:368ff).

Det er i denne brytningstiden i Italias historie også andre elementer som i sterk grad er med på å prege utviklingen. Samlingen om nasjonale verdier ved århundreskiftet 1800-1900 hadde sterke motkrefter, representert først og fremst ved universelle bevegelser som den katolske kirke og internasjonal sosialisme. Motsetningen mellom den verdslige stat som var etablert gjennom samlingen i 1860 og kirken var stor, og mindre ble den ikke ved erobringen av Roma i 1870 og henvisningen av paven til Vatikanet. Den nye staten fryktet dessuten kirkens innflytelse og angrep dens sosiale rolle og undertrykte katolsk presse (Grew 1974:264). Katolikker ble oppfordret til å minimalisere sin kontakt med staten som en reaksjon på verdsliggjøringen av samfunnet og innskrenkingen av pavens makt (Clark 1997:81ff). To ideologier, liberalismen og sosialismen som begge fremmet verdslighet og bekjempet pavens innflytelse, var av katolske ledere blinket ut som klare motstandere. På den ene siden hadde man liberalistene karakterisert gjennom sitt fravær av omtanke for felles verdier, ansvar for fellesskap og manglende kultursyn (Grew 1974:263f). På den andre siden stod sosialismen med sin ateistiske grunnholdning og motstand mot kirken som institusjon. Kirken fremmet sine synspunkter blant annet gjennom organisasjoner som Opera dei Congressi (Duggan 2004:164), som i 1904 ble oppløst etter påbud fra paven, noe som markerte en endring i kirkens engasjement i italiensk politikk. En ny organisasjon, *Unione Cattolica*, ble bygd opp under styring av biskoper. Tanken var nå i tråd med Vatikanets strategi å få kirken inn i og i dialog med samfunnet. Det var også i 1904 katolikker deltok med økt styrke i det offentlige valg, denne gang uten å støte mot pavens forbud. Et katolsk politisk parti ble

dannet i 1919 Partito Popolare Italiano (PPI) og gjorde sammen med sosialistene et godt valg november samme år. På denne tiden foregikk fredsforhandlingen i Paris etter verdenskrigen med et ikke helt vellykket resultat for den italienske regjering, som ble beskyldt for å ha tapt seieren (Duggan 2004:195f). Dette falt spesielt høyrekreftene tungt for brystet.

I en situasjon med økt oppslutning om og politisk aktivitet fra sosialistene, stor sosial uro ikke bare i jordbruksområdene sør, men også i det industrialiserte nord, skuffelse over resultatet av fredsforhandlingene og en ikke ubetydelig politisk aktivitet fra katolsk side og fremgang for fascismen, ble frontene klarere og side måtte velges – også av Vatikanet. Man gikk blant annet til det skritt å oppløse PPI i 1926. I Lateran-avtalen fra 1929, som ble inngått mellom kirken og Mussolini, ble Vatikanstaten opprettet. Avtalen gav kirken undervisningsrett i skolen og anerkjente katolisismen som statens religion. Begge disse hendelser kan ses på bakgrunn av kirkens frykt for sosialismen, en frykt som skygget for de farer fascismen representerte i forhold til grunnleggende kirkelige verdier. Når borgerskapet på sin side fryktet for eiendom og kapital, var på mange måter den politiske arena lagt åpen for Mussolini og hans fascistiske parti.

Lateranavtalen markerer på mange måter en viktig milepæl i tilnærmingen mellom stat og kirke. Den la opp til å integrere katolikker i nasjonen. På den annen side var tilnæringsprosessen mellom kirke og stat med på å plassere sosialistene i en posisjon som karakteriserte dem som unasjonale, en posisjon i det politiske landskap de også ble stilt i etter den andre verdenskrigen.

Fase II er sammensatt. Variablene 2 og 3 vektlegges i fasens første del. Deretter

føres variabel 4 fram gjennom Crispis politikk og vi får en glidning fra kombinasjonen lingvistisk og offisiell nasjonalisme til koplingen etnisk og offisiell nasjonalisme med overgang til integralnasjonalisme.

Fase III

Verken Risorgimento eller kulturpolitikken i den liberale staten hadde ført elitens kultur til folket. Under Mussolinis styre fortsatte arbeidet med å skape en forent og forenende kultur. Fascismen søkte vekk fra Risorgemintors kulturelle forankring i renessansen, men bevegelsen og partiet arbeidet for å fremme noen av de samme kulturpolitiske målene som man hadde forsøkt å nå i fasene I og II.

Virkemidlene var flere. Mulighet for geografisk mobilitet ble lagt til rette gjennom et godt utbygd internt turisttilbud. Personlige kontakter skulle knyttes på tvers av lokalitet og region og kunnskap om og kjennskap til landet Italia skulle fremme forståelsen av å tilhøre et nasjonalt fellesskap. Estetikk ble koplet til riter og fester for å gi det politiske budskapet en form som fenget folket (Falasca-Zamponi 1992:79). Tydeligst ser vi dette i bruken av bondekulturen (Se nedenfor). Mussolini benyttet bevisst ritualer, festivaler og symboler for å fremme visjoner og endre samfunnsforhold, like mye som han anvendte de samme elementene for å legitimere sin politikk. Han trakk til seg medarbeidere som promoterte fascistisk ideologi gjennom utforming av alt fra den romerske hilsen til programmer for arkeologiske utgravninger og store byggeprosjekter som eksempelvis EUR ved Roma.

Innholdet i integralnasjonalismen fra Crispi-tiden endret seg under fascismen. Grunnlaget for assosiasjonsfellesskapet ble et noe annet. Felleskulturen skulle nå tuftes på den fascistiske ideologi. Denne målsettingen satte sitt preg på alt fra undervisning,

kulturpolitikk, fritidssysler, mediepolitikken og forming av byrommet til intensjonsgrunnlaget for de nyetablerte ungdomsorganisasjonene.

Giovanni Gentile var fascistens fremste ideolog på kulturfeltet. Han trakk opp linjene for en kulturpolitikk etter følgende grunnsyn: En tydeliggjøring av den elitekulturen som skulle være basis for nasjonens identitetsgrunnlag skulle skje gjennom en syntese av nasjonal kulturarv og fascistisk ideologi og utnytting av staten som en positiv kraft i utdanningen av folket. Massene skulle tilføres historisk viten og moralsk utdanning (Grazia 1981:189).

I flere europeiske land, eksempelvis Hellas og Norge, var det spredning av folkekultur fra den urbane middelklasse til massene som hjalp til med å integrere dem i et nasjonalt fellesskap.

Som vi har sett ovenfor, var dette grepet med folkekultur som samlende element ikke benyttet i Italia tidligere. På en måte, som i alle fall kan karakteriseres som original, forsøkte fascistene å kombinere elitekulturen med elementer i folkekulturen.

Nok en gang skulle folk i Italia bli utsatt for pedagogiske grep for å bli til et italiensk folk. Og det var som vi skal se, ikke siste gang dette skjer, men måten det nå skjedde på, var og er ganske unik. Vi skisserer denne prosessen kort på to felt: Innenfor utdanningssystemet og innenfor kulturpolitikken.

Kulturpolitikk

Fascistenes kulturpolitiske prosjekt hadde som målsetting å lage en ny nasjonal basis for staten. Fascistregimet forsøkte mer enn noe annet politisk system man har sett både før og etter Mussolini, å bryte ned familiesolidariteten og lokalidentiteten for å fremme nasjonal patriotisme og oppslutning om statens politikk. Kulturverdiene

skulle ut til folket med den målsetting å bygge bro mellom klasser og mellom regioner (Grazia 1981:187ff).

Man søkte nå to steder for å finne kulturhistorisk forankring: til antikken hvor Mussolini hentet en rekke av sine symboler. Han gjorde denne epoken i italienernes historie nærværende for befolkningen gjennom utgravninger og fristilling av monumenter over Romerrikets storhetstid – og han trakk paralleller mellom sin egen person og keiser Augustus. Den andre veien man gikk, var å legge til rette for en sammenstilling av folkekultur og høykultur og ved et forsøk på kombinasjon mellom folkets kultur og folkets konsum.

Folkekulturen hadde ingen egenverdi, den hadde ikke noen selvstendig posisjon i den ideologiske formingen av assosiasjonsfellesskapet, men ble plassert inn i en konsumteori. Folkedrakter ble anvendt ved store nasjonale fester, og folkepoesi ble dokumentert, gamle innhøstingsskikker og innhøstingsfester kom til heder og verdighet og gitt nytt innhold tilpasset en politisk funksjon. Regimet ønsket å dra de lange linjer i historien og trekke fram den egentlige italiener personifisert gjennom bonden. Bonden ble hyllet som produsent.

Mussolini var klar over hvorfor Risorgimento ikke lyktes: Budskapet nådde ikke folket. Nye byråkratiske grep ble tatt. Det ble opprettet et eget departement for folkekultur. Innsamling av folkelige kulturytringer var en del av departementets oppgaver, og disse ble ofte tatt hånd om av de akademikerne Mussolini knyttet til seg. Akademikerne ble videre brukt til å formidle til folket fascistens kulturbudskap. Noen tok til motmæle mot fascistens kulturpolitikk i tidsskriftet *Solaria*, men med et opplag på 700 eksemplarer representerte ikke dette initiativet noen trussel for den rådende politikk (Forgacs 1986:177).

Fascistene tok ny teknologi og nye kulturpolitiske virkemidler i bruk ved å etablere nye arenaer for kulturmøtet mellom elite og folk. Radioen var et viktig virkemiddel, plassert i forsamlingshus. Gjennom felles møteplasser skapt fellesskap om budskap. Den samme taktikk ble anvendt ved bruk av film og kinosaler. Kulturarrangementene hadde som formål, enten det var radiomøter, filmfremvisninger, store evenementer på sportsarenaer, å spre budskapet om enhet, samhold og nasjonens styrke. Tross stor oppslutning om fascismen, ble kulturpolitikken ingen suksess som formidler av ideologi. Det ble for mye politiske taler i radioen og for mange amerikanske filmer på kinoene: for mye italiensk politikk, for lite italiensk kultur. Et konstruert nasjonalt fellesskap ble forsøkt presentert, men resulterte i passiv lytting og lite aktiv identitetsbygging. Men man hørte i stor grad italiensk og det nasjonale språket ble fremmet gjennom radioprogrammer og store folkemøter.

Utdanning

I 1922 ble Gentile utdanningsminister. Han kom gjennom skoleloven *Riforma Gentile* 1923 med endringer på alle plan i utdanningssystemet. Grunnskolen fikk et rikere og mer kreativt faglig innhold og ble utvidet i tid fra fire til fem år. Nye pensar med en historisk-kritisk vinkling ble innført, noe som slo sterkest gjennom i de klassiske og naturvitenskapelige gymnasiene. Loven ble vedtatt før Mussolini hadde fått utarbeidet klarere ideer på egen hånd for innholdet i skolen, og *Riforma Gentile* gav derfor noe overraskende, men forklarlig, solid frihet til private skoler og universiteter. Loven vektla verdien av humanistisk utdanning og fremmet skolering i filosofi på hvert utdanningstrinn.

Gentiles reform bar lite preg av de mer fascistiske banaliteter og hjalp til med å

bevare noe av åndelig uavhengighet i utdannelsen gjennom den trengselstiden som kom. Mussolini byttet stadig ministre og lærebøker ble skrevet om uavlatelig. Ikke noe av dette løste de fundamentale problemer utdanningssystemet slet med, først og fremst analfabetismen, som i de mest tilbakeleggende områdene lå tett opp mot 50 % i 1930-årene (Mack Smith 1997:364). Undervisningssystemet var dermed ikke den mest vellykkete kanal for fremming av den fascistiske kultur og det politiske systemets forståelse av nasjon og kulturarv. Ideologien gjennomsyret ikke i nødvendig grad utdanningssystemet og muligheten for å ta innover seg det som var av fascistisk kultursyn ble redusert noe grunnet en lang rekke elevs manglende kunnskaper i det italienske språket.

Integralnasjonalismen slik man forsøkte å fremme den gjennom utdanningssystem og kulturpolitikk hadde ikke det gjennomslaget i befolkningen som makthaverne hadde lagt opp til. Folk tok ut de gevinstene kultursatsingen til Mussolini bød på – uten at budskapet i kulturpolitikken over tid fikk nevneverdig nedslag i befolkningen. Allerede i slutten av 1930-årene falt populariteten til og oppslutningen om fascismen.

Italia brøt med Tyskland i 1943, Mussolini mistet makten, ble senere gjeninnsett av tyskerne i den ene av de tre delene Italia i to år var delt opp i, for så til slutt å bli likvidert av motstandsbevegelsen da krigen var tapt for Nazi-Tyskland. Store samfunnsomveltninger fulgte i kjølvannet av freden. Italia snudde ryggen til fascismen og integralnasjonalismen som hadde preget hele fase III og monarkiet, ble byttet ut med republikk.

Fase IV

Over hele Vest-Europa tones alle former for

nasjonalisme ned i etterkrigstiden. Fellesskap innad i landene ble forsøkt bygd på andre faktorer enn eget kulturelt særpreg – utad søkte statene etter hvert internasjonale fellesløsninger på en rekke sentrale politiske områder. Utviklingen i Italia følger det europeiske mønsteret.

De første årene etter 1945 var preget av optimisme og motstandsbevegelsens verdier som demokrati, frihet, ærlighet, ansvarlighet og åpenhet. Dette skulle legges til grunn når ny orden var under etablering i Italia (Duggan 2004:244).

I kulturpolitikken som ellers i det offisielle italienske politiske livet ble det et brudd mellom fascismens ideologi og de grunnleggende ideene den nye republikken bygde på.

Identitetsskapende arbeid som til enhver tid drives i et hvert land, hadde så langt når det gjaldt Italia, sirklet rundt elitekulturen med det unntak fascismens dyrking av visse sider ved folkekulturen sto for. Det republikanske Italia etter 1946 hadde kulturelle elementer i seg med forbindelser til høykulturen og renessansen, men disse var ikke styrende premisser når fellesskapsverdier skulle formes ut etter tiår med fascisme og integralnasjonalisme.

En begynnende velferdsstat tok etter hvert form og la premisser for en ny type fellesskap som ikke hadde sin forutsetning i kultur. En ny politisk struktur med et nytt politisk partisystem var en av faktorene som la grunnlaget for fellesskap.

I republikkens første år ble både innholdet i skolen endret (vekk fra nasjonalistiske og fascistiske innslag i skolebøkene og pensa) og en helt ny oppbygning av skolevesenet ble introdusert. Det nye skolesystemet viste seg å være et viktig redskap i homogeniseringen av det italienske samfunnet, ikke minst når det gjaldt å fremme italiensk som landets språk (Moliterno

2002:180). Skolen fikk nå omsider en organisering som inkluderte alle på middel-skolenivå. Dessuten var formålet å jevne ut forskjellene mellom sør og nord. Men det var fortsatt langt fram før skolen hadde den ønskede grad av integrerende sosial effekt på landsbasis.

RAIs (den statlige nasjonale italienske kringkaster) tv-sendinger fra 1950-årene var av betydning for samling av folk om fellesopplevelser og for gjennomslaget av italiensk som språk i brede befolkningslag.

Republikken med alle dens politiske partier åpnet opp for bred politisk aktivitet med de muligheter dette gav for løsning på landets dyptliggende strukturelle problemer. De store politiske partiene fra kristeligdemokratene til sosialistene og kommunistene samarbeidet om den nye grunnloven og stod senere sammen om å verne om konstitusjonen og dermed sikre overgangen fra diktatur til demokrati. Den kommunistiske partisekretær Palmiro Togliatti stod sentralt i dette arbeidet (Harder 1999:178) som førte til blant annet en ikke uvesentlig kirkelig innflytelse på utformingen av flere livssynsrelaterte elementer i den nye konstitusjonen.

Partisystemet var med på å gi italienerne en følelse av nasjonal identitet på overliggende nivå – politikk virket samlende. De politiske partiene var i stor grad ansvarlig for gjenoppbyggingen av demokratiet og organiseringen av det kollektive livet og det overordnede sosiale fellesskapet. Dette gir forklaringen på at republikken i Italia etter 2. verdenskrig har vært karakterisert som partienes republikk, partienes demokrati.

Sammen med etableringen av velferdsstaten og det endelige gjennomslaget for italiensk riksspråk, ble partienes demokrati grovt sett fellesnevnerne i karakteristikken av Italia i denne fasen. Vi får en tyngdeforskyvning fra en overordnet høykultur

Andrea Finocchiaro Aprile dannet i 1940-årene en separatistbevegelse for fristilling av Sicilia fra staten Italia. Det lyktes ikke, men Sicilia ble gitt, sammen med flere av regionene i statens geografiske ytterkanter, et visst selvstyre da den nye konstitusjonen ble vedtatt etter annen verdenskrig. Regionalt selvstyre i republikken gav sicilianerne gode grunner til å hedre Mazzini (1805-1872) med en statue over han som hadde kjempet for republikk og folkets kultur som identitetsplattform for en italiensk nasjon. Statuen ble satt opp i 1951 i regionhovedstaden Enna (foto: forfatteren).

(bortsett fra språket) som konstituerende element for nasjonalt fellesskap, over mot samfunnsstruktur, fellesgoder og velferdsstat, noe som dekkes opp av variabel 4 i Smiths modell. I tillegg ble lokalkulturen synliggjort som identitetsskaper for befolkningen på en ny måte.

Republikkens konstitusjon delte landet opp i 20 regioner og 103 provinser og åpnet opp for et visst lokalt selvstyre. Det tok noen år før den politiske virkningen var der, men kulturelt og kulturpolitisk fikk nyorganiseringen betydning allerede i slutten av 1940-årene.

Antonio Gramscis posisjon som generalsekretær i det italienske kommunistiske parti førte ham i mellomkrigstiden til Mussolinis fengsel hvor han etter mange år i fangenskap døde. I republikkens første år gav hans sosialistiske ideer og hans syn på folket styrke til de krefter som hevdet regionenes kultur. Gramscis tanker om behovet for en nasjonal-folkelig litteratur som tok opp vanlige menneskers livsforhold og levevilkår, gav inspirasjon til kulturarbeidere innenfor flere sektorer (Boll-Johansen & Waage Petersen 1998:33). Folkemuseer ble etablert, folkekultur samlet inn, dialektene fikk en plass i litteraturen og regionen ble metaforen for verden. Spesielt i tiden fram til 1950-tallet ble det fokusert på det folkelige Italia i neo-realismen. Det var hverdagslivet til folk flest som ble skildret som uttrykk for lokal og regional identitet (Woolf 1989:274f). Sosialistene lyktes likevel ikke med å utvide den *nasjonale* felleskulturelle plattform med innslag av folkekultur (Forgacs & Lumley 1996:294) selv om regionen nå ble kulturelt mer synlig.

I faglitteraturen før år 2000 finner man synspunkter som på den tid nok var riktige iakttagelser og som gikk i retning av at regionene i etterkrigstiden gjennom sin historie og sin kultur representerte flere forskjellige italienske nasjoner. Dette har uten tvil vært med på å underbygge påstanden om at følelsen av nasjonal identitet fortsatt var mer eller mindre fraværende blant italienere flest. Den italienske historikeren Ruggiero Romano har beskrevet denne varianten av "nasjon" som Italia representerer som den "italienske modell" og bruker begrepet *paese Italia*. Termen dekker gamle, felles tradisjoner og vaner, mat, drikke, religion, folketro, klær og håndverk (Harder 1999:15-16), med andre ord, beskriver det som utgjør landsbyen/byen/regionen, det vil si *paeses* kultur. Det er denne felles-

kulturen innad i den lokale/regionale sosiale gruppen og videre summen av disse gruppers kulturfellesskap, som utgjør det folkelige kulturfellesskapet i landet (Hodne 2001:98) – og som utgjør den reelle kulturelle plattformen for Italias befolkning. Over dette ligger så den offisielle kulturpolitikens resultater som viser seg etter hvert i et felles språk, felles institusjoner og en offisiell historisk felleshukommelse som lever parallelt med den lokale. Dermed har folkekulturen på sett og vis kommet inn bakveien og gitt legitimitet til den italienske nasjon – samtidig som den offisielle kulturen eksisterer og fungerer som nasjonalkultur utad, om enn fortsatt uten vesentlig forankring i folkedypet. *Paese Italia* har eksistert parallelt med det offisielle Italias kultur helt fra 1860. Her ligger nok også en del av forklaringen på det manglende gjennomslag for italianiseringsprosessene i alle faser.

I det vi har kalt fase IV ser vi med andre ord en nedtoning av det nasjonale særpreget gjennom mindre fokus fra sentrale myndigheters side på kulturell egenart. Til langt inn på 1990-tallet var det lite snakk om kulturarv og kultur i politikken. Staten satset ikke nevneverdig på kultur, og kulturarven ble ikke godt skjøttet (Brierley & Giacometti 1996:172). I en kortvarig Berlusconi-regjering i 1994 var det en kulturminister som snakket om å styrke kulturarven for å gjøre den italienske identiteten tydeligere og sterkere. Det ble talt, men handlet lite i forhold til kulturfeltet.

Nå var det språklig fellesskap og velferdsstaten som bandt folk sammen – ved siden av det fellesskapet man hadde gjennom lokalkulturelle forskjeller. Det som er kalt dissosiativ kollektiv identitet forstått som *paese Italia*, karakteriserte det republikanske Italia etter annen verdenskrig, men bare til et visst tidspunkt.

På 1990-tallet bryter det partipolitiske Italia sammen (Duggan 2004:290ff). Landet endres fra å være en nasjon dominert av partipolitiske systemer til å bli et samfunn preget av informasjonskanaler og av en ytterligere styrking av regionenes kultur. Sammenbruddet i partisystemet hadde tydelige årsaker og dyptgående virkninger. Virkningene leder opp til fase V i utviklingen av det italienske samfunnet.

Fase IV er preget av to hovedtendenser: Republikkens åpning mot regionene og deres kulturelle fellesskap fører til en dobbelthet i identiteten: Landets fellesverdier kombineres av folk med regionenes kultur. I tillegg til dette fikk man en orientering utover i det internasjonale samfunn (FN, NATO, EU) og en fortsatt orientering mot universelle institusjoner og bevegelser, som den katolske kirke og sosialismen.

Den partipolitiske staten bryter sammen. Informasjonssamfunnets fellesopplevelser og felles sosiale verdier og felles språk utgjør det samlende, overordnede plan mens regionenes kultur stort sett ivaretok den kulturelle plattform folk følte behov for.

Skal man ved utgangen av 1990-årene beskrive Italia som en nasjon om man legger til grunn Smiths modell og oppfatter Italia som en felles struktur bebodd av en ensartet gruppe ("ethos"), har vi å gjøre med en svak, knapt synlig nasjon. (Forgacs & Lumley 1996:31f). Men så ser vi igjen ved slutten av forrige århundre en svingning over mot neste fase (V) hvor historie og kultur på nytt inngår som viktige elementer i byggingen av assosiasjonsfellesskapet i Italia. Begrepet "nasjon" fylles på nytt med innhold basert på historie og kultur.

Fase V

Sammenbruddet av det italienske partisystemet i 1990-årene førte til kolaps av et meget viktig element som demokratiet hvilte på. Den "pact of identity" som var etablert etter 2. verdenskrig, ble brutt ned grunnet svikt i partienes utøvelse av sin posisjon og myndighet kombinert med innbyrdes strid, utviklingen i det sosiale samfunnet og økonomiens voldsomme vekst (Se Nevola 2003). Når nå partienes samfunn hadde utspilt sin rolle og identitetspakten var gått i oppløsning, måtte italienernes storsamfunn reetableres. Den nasjonale identiteten måtte skapes, ble det hevdet, om demokratiet skulle ha en fremtid i landet. Fellesskap om felles verdier skulle realiseres. Det er nå ikke lenger bare snakk om felles institusjoner, men også om kollektiv identitet basert på kultur og mentalitet. Kultur er tilbake som byggestein i fellesskapskonstruksjonen. Men hvilken kultur?

I mai 1999 ble Carlo Azeglio Ciampi valgt til president. Han har siden presentert seg selv som *nasjonens* president og *symbol*et på fedrelandet og arbeidet systematisk med en strategi for å skape koplingen mellom folk og nasjon ved hjelp av presidentembetet. Virkemidlet har vært *borgerlig-nasjonal pedagogikk*, langt på vei identisk med *den politiske pedagogikken* vi omtalte ovenfor i fase I og spesielt i fase II.

I den "borgerlig-nasjonale pedagogikken" og den "politiske pedagogikken" legges det vekt på samlingshistorien, høykulturen, (jf. variablene 1, 2 og 3) statsoverhodets symbolske betydning, Roma som diffusjonscenter for nasjonaliteten og Victor Emanuele II-monumentet som identitetsbyggende element. Gjennom Ciampis redefinering av Vittoriano (Victor Emanuele-monumentet) har man fått et nasjonens monument i hovedstaden. Dette

monumentet har utviklet seg fra å være en hyldest til fedrelandets far og til samlingen av landet, til også å bli et museum for hele nasjonen og et Fedrelandsalter (se ovenfor). Nasjonalmonument er nå gjenåpnet og tilgjengelig for befolkningen.

Et annet, langt mer sammensatt og krevende prosjekt som presidenten har satt seg i spissen for og som inngår i den borgerlig-nasjonale pedagogikken, er det som blir kalt ”*reisen gjennom historisk hukommelse*”. Historisk hukommelse og det italienske språket er både virkemiddel og mål for presidentens borgerlige nasjonale pedagogikk hvor fedrelandet blir identifisert med de varierende epoker landet har vært gjennom siden 1860 (Nevola 2003:258).

Hendelser som har forent Italia til et monarki og senere ført det over til en demokratisk republikk, blir markert med bestemte dager og ved ritualer med deltakelse av folk flest. Med god pressedekning besøker presidenten også historiske steder som oppfattes som milepæler på veien fra Risorgimento til samtid.

Presidenten trekker linjene tilbake til Risorgimento, og han tar i bruk deler av/ supplerer den politiske pedagogikken vi så på 1860/70-tallet. Målsettingen er den samme som den gang, virkemidlene langt på vei like og den som det hele bygges opp rundt, var og er statens leder, symbolet på nasjonen og på enheten, først kong Victor Emanuele II og senere president Ciampi. Funksjonen å fremme enhetstanken er felles for bruken av begge disse to herrers posisjon i henholdsvis fasene I, II og V. Båndene blir nå forsøkt knyttet fra samling til republikk, fra Cavour til Mazzini, fra Victor Emanuele II til Ciampi. Presidentens pedagogikk har dessuten en tilleggsmålsetting utover å skape samhold, nemlig å trygge de demokratiske verdier.

Det er Smiths variabel 2 ”felles myter og felles historiske minner” som er en av

byggsteinene i Ciampis variant av den politiske pedagogikken. Høykultur som felles ståsted er tonet ned og synliggjøres bare indirekte gjennom blant annet kunsten som bærer av myter og historie. Variabel 4 har vært den andre vesentlige byggsteinen i Ciampis arbeid. Man har i dagens Italia klart å skape det som er betegnet som *konstitusjonell patriotisme*. Nærmere offisiell nasjonalisme kommer man vel ikke.

Etter 2000 er det ved den borgerlige nasjonale pedagogikk blitt skapt en ny og felles overbygning som ser ut til å være mer robust enn de forsøk som er gjort tidligere på å etablere et assosiasjonsfelleskap. Dette skyldes langt på vei det faktum at *paese Italia* ikke blir sett på som en trussel mot enheten, samtidig som man har fått en demokratisering av kulturarven ved styrket nasjonalspråk og et utdanningssystem som fungerer på alle nivåer og i forhold til alle sosiale lag. Totalt sett har presidentens politiske pedagogikk, hevder Navola, vakt til live en tilhørighet til Italia som nasjon man ikke trodde var til stede. I globaliseringstider søker tydeligvis italienerne til sitt eget språk, sin egen historie og sine egne tradisjoner.

Resultatet er nådd ved hjelp av offentlig nasjonalisme i kombinasjon med lingvistisk nasjonalisme og sosial nasjonalisme som åpner for regionenes kultur.

Hva er konklusjonen på komparasjonen?

Det er et svært bevisst arbeid som foregikk fra 1860 og fremover for å skape en italiensk nasjon. Problematikken er den samme i alle fasene. Det dreier seg i hele perioden om en gjenfortolkning av historien og konstruksjon av kulturelt fellesskap.

Opplevd fellesskap er betinget av kjennskap til grunnlaget for opplevelsen.

Kunnskapen er igjen avhengig av kommunikasjon mellom eliten og folket gjennom etablerte kanaler som undervisning/opplæring, symbolbruk og tiltak som hadde som hensikt å legge inn i det offentlige rom informasjon om nasjonale verdier. Mulighetene til å nå fram til folket ved en pedagogikk som hadde kulturell fellesskapsopplevelse som mål, støtte på en rekke vanskeligheter i Italia. Det oppsto asymmetri mellom befolkningsgrupper i forhold til delaktighet/ medeierskap i den konstruerte nasjonalkulturen. Store deler av populasjonen i Italia var minoriteter kulturelt sett i forhold til elitekulturen.

Vi har i det foregående sett den høye analfabetismen i Italia med en viss reduisering over tid, vi har sett skolesystemets svakheter til langt opp på midten av forrige hundreåret som også var et hinder for en generell heving av befolkningens kunnskapsnivå, vi har ikke minst sett hvor lang tid det har tatt før italienerne snakket og forsto et felles språk – og vi har berørt de store sosiale og økonomiske forskjeller mellom nord og sør – alt sammen har vanskeliggjort samlingen om fellesskapsverdier. Det er høykulturen som overbygning over de lokale kulturelle stæsteder for befolkningen som er Italias svar på hva som skaper en nasjon – uansett hvilken fase i landets politiske utvikling vi befinner oss i. Man har ikke klart å skape en ”mass culture” forstått som en elitedefinert kultur delt av befolkningen som et resultat av en vellykket kommunikasjon elite – folk.

I gjennomgangen av de fem fasene har vi sett elitens arbeid med nasjonsbegrepet innhold. Gjennom en komparasjon mellom variablene i hver enkelt fase og ved en sammenligning mellom de enkelte fasene, har vi innledningsvis hevdet at det er mulig å avdekke variasjonene i ”nasjon” over tid. Komparasjonens trinn har gitt oss følgende

resultat når det gjelder hvilket innhold gjennom nasjonalisme som gis til nasjonsbegrepet i de ulike fasene. Vekting av variablene med utgangspunkt i bruk av ulikt innhold i nasjonalismebegrepet skaper disse forskjellene mellom fasene:

Fase I: Etnisk og lingvistisk nasjonalisme med vekt på variablene 1, 2 og forsøk på 3.

Fase II: Etnisk og lingvistisk nasjonalisme med vekt på variablene 1, 2, 3, med en sterk betoning av den siste (3) og i kombinasjon med offisiell nasjonalisme og variabel 4, dannes overgang til integralnasjonalisme. Det legges vekt på nasjonale myter og historiske minner for å skape patriotisme, og politiske lederskikkelser kjøres fram som rollemodeller.

Fase III: Offisiell nasjonalisme i form av integralnasjonalisme med vekt på variablene 1, 2 men, andre myter enn tidligere, 3 men, annen kultur enn tidligere, samfunnsengasjement (4) og konsumorientering (5). I fase III styrer også staten kulturimpulsene for å fremme fellesskapsfølelsen, men her er det ved en allianse høykultur – folkekultur, noe som ikke ble en suksess. I denne epoken dyrkes lederen og Italias påståtte kulturelle overlegenhet.

Fase IV: Offisiell nasjonalisme med vekt på variabel 4, nedtoning av 2 og en kombinasjon med lingvistisk nasjonalisme på sentralt nivå. Videre har vi sett en åpning mot kulturell nasjonalisme forstått som aksept av lokal kultur som berikelse for fellesskapet. De to siste variablene (4 og 5) ble tillagt større vekt i fase IV enn i noen av de foregående fasene.

Fase V: Offisiell nasjonalisme med vekt på variabel 2 (minner og myter) og de

samme forhold til lokalkulturen som i fase IV. I denne fasen kommer den politiske pedagogikken opp igjen; vi så sterke innslag i fase I og ikke minst i fase II og III. Variabel 4 er sentral i fasen.

Det er nyanser og til tider markerte ulikheter mellom fasene i vektleggingen av de forskjellige elementer som konstituerer begrepet nasjon. Den ulike vektleggingen skyldes forskjell i hvilken nasjonalisme aktørene har anvendt i sine forsøk på å skape nasjonen. Dermed forklares forskjellen i innhold i begrepet nasjon fra fase til fase.

Trinn b i komparasjonen kan sammenfattes slik: *Likhetstrekk* mellom fasene er tydelige. Alle faser har, bortsett fra fase IV, lederen som nasjonens samlende midtpunkt: i fase I og II kongen, fase III diktatoren, fase V presidenten. I fase IV er det samfunnet som system med dets institusjoner, som er rammen rundt den italienske identiteten sammen med sterke innslag av folkelig lokalt assosiasjonsfellesskap. I alle fasene er etnisitet, språket og historien til stede.

I fase I meisles en ideologisk plattform ut for Italia som nasjon. I fase II forsøker man å implementere definerte fellesverdier i samfunnet spesielt gjennom utdanning og det offentlige rom. Prosessen møtte motstand og tiltak av mer overordnet politisk karakter rettet inn mot styringsform og lederes plass i offentligheten ble vektlagt med overgang til integralnasjonalisme som resultat. I fase III finner vi igjen den samme målsetting som var gjeldende i fase II: italianisering av befolkningen, men innholdet i virkemidlene er andre. I fase IV dempes nasjonalisme som drivkraft bak nasjonaliseringen gjennom vektning av variablene 4 og 5. I tillegg utvides befolkningens kulturelle felles ståsted ved å supplere høykultur

med regional kultur som deler av assosiasjonsfellesskapet. Dermed griper man på sett og vis tilbake til de ideologiske diskusjoner som gikk forut for fase I som dreide seg om høykultur kontra folkekultur som utgangspunktet for "mass culture". Tilbakevending til tidligere faser ser vi også blir gjort gjeldende i fase V hvor fase IV blir bygget ut med elementer fra Risorgimento (fase I).

Komparasjonen i to trinn viser dynamikken mellom de elementer som konstituerer nasjonen og gir dessuten innsyn i hvor stor grad de politiske fasene er reaksjoner på hverandre/glir over i hverandre/ finner sin forutsetning i hverandre og dermed er med på å forklare endringene i nasjonsbegrepets innhold over tid. Et land som forsøker å fremstå som en nasjon bygd opp rundt etnisk og lingvistisk nasjonalisme (ekskluderende utad og samlende innad) er en fundamental annen nasjon enn en nasjon som er bygd opp rundt kulturell nasjonalisme (inkluderende og inviterende) enn si bygd opp som et resultat av integralnasjonalisme (utadrettet aggressiv og ensrettende innad).

Den komparative analysen som skissert ovenfor viser oss at begrepsinnholdet i "nasjon" nødvendigvis ikke er statisk, men i stadig endring innenfor en gitt ramme og definert av de prosesser som former innholdet og vektlegger forholdet mellom de elementer som konstituerer nasjonen.

I den definisjonen av nasjon vi i utgangspunktet har valgt med referanse til Smith, ligger ikke disse modifikasjonene og spesifiseringene inne. Italia fremstår i henhold til Smiths definisjon i alle de fem fasene som en nasjon. Smiths måte å beskrive nasjonen på fanger opp alle fasene i Italia – uten å åpne opp for variasjonsmuligheter i begrepsinnholdet. Nasjonen som begrep med Italia som case, varierer innenfor

rammen av Smiths definisjon, men definisjonen hans viser ikke utvikling av innholdet over tid, og den fanger dermed ikke opp graden av tilslutning til elitens ideologi og viser heller ikke hvilken nasjonalisme som til enhver tid definerer innholdet i "nasjon". I de fem fasene forsøker eliten å konstruere en nasjon på fem ulike måter.

En slik forskjell mellom faser som er påvist ovenfor, mener etnosymbolisten A.D. Smith ut fra sitt teoretiske ståsted ikke er uttrykk for en konstruksjon av nasjonen, "men snarere som en *gjenfortolkning* af allerede eksisterende kulturelle motiver og en *rekonstruksjon* af tidligere etniske bånd og følelser" (Smith 2003:117). Dette lykkes man som vi har sett, ikke særlig godt med i Italia. Rett nok ser vi i alle fasene vi har gjennomgått en gjenfortolkning og en rekonstruksjon. Men det er hele tiden snakk om gjenfortolkninger og rekonstruksjoner av elementer som aldri tidligere har vært deler av samme helhet. Smiths definisjon av nasjonsbegrepet tar ikke det nødvendige hensyn til et konstruksjonistisk alternativ til hans etnosymbolisme.

Vi har i det foregående bygd på Smiths definisjon av nasjon og tatt utgangspunkt i hans understreking av en felles offentlig kultur som en kjerneegenskap ved nasjonen (Smith 2003:27). Det har vist seg problematisk å anvende nasjon som en betegnelse på Italia om Smiths definisjon skal legges til grunn. Landet har aldri hatt en felles offentlig kultur som var eller er delt av folket. Italia viser seg å være et land med en kulturpolitisk kommunikasjonssvikt mellom sentralt og lokalt nivå. Like fullt har sidene ovenfor vist at Italia er en nasjon fordi nasjonalisme i ulike former fra 1860 og fram til i dag har formet samfunnet og gitt nasjonsbegrepet et klart, men skiftende ideologisk innhold. Resultatene av vår komparative analyse heller derfor i retning

av varsomhet i bruk av Smiths definisjon av nasjon som et begrep med allmenngyldig innhold og som er anvendbart på et hvert tidspunkt i et lands historie.

Denne konklusjonen reiser et viktig spørsmål: Kan vi dermed ikke lenger se på kultur som en kjerneegenskap ved nasjonen fordi man aldri oppnår at kultur blir en viktig identitetsskapende faktor slik Smith forutsetter det i sitt begrepsapparat? Smith har selv sett dette problemet i forbindelse med diskusjonen om forholdet mellom nasjon og stat. Han foreslår anvendelsen i visse tilfeller av begrepet nasjonalstat fremfor nasjon. Nasjonalstat defineres som "en stat legitimeret af nationalismeprinsippene, hvis medlemmer besidder en grad af national enhed og integration (men ikke af kulturell homogenitet)" (Smith 2003:32).

Italia er ut fra Smiths definisjon av nasjon, ingen nasjon fordi det ikke foreligger en "mass culture", men ut fra hans definisjon av nasjonalstat, er landet derimot det – en nasjonalstat. Det Smith benevner som nasjonalismeprinsippene, bør i større grad knyttes til kartleggingen av nasjonsbegrepets skiftende innhold over tid. Konsekvensen av dette er en vektlegging av Gellners forståelse av nasjonalismens betydning for nasjonsbegrepets innhold, (se s. 31) noe også denne artikkelen har hatt som intensjon å dokumentere nødvendigheten av.

Litteratur

- Aquarone, Alberto 1974. A closing commentary. Problems of democracy and the quest for identity. I: Tannenbaum & Noether (eds.). *Modern Italy. A Topical History Since 1861*. New York University Press, New York, s. 355-376.
- Battente, Salverio 2001. REVIEW

- ARTICLE. Nation and state building in Italy: recent historiographical interpretations (1989-1997), II: from Fascism to the Republic. I: *Journal of Modern Italian Studies* 6 (1), s. 94-105.
- Boll-Johansen, Hans & Lene Waage Petersen (red.)1998. *Moderne italiensk litteratur 1945-1980*. Tiderne Skifter. Viborg.
- Braun, Emily (ed.)1989. *Italian Art in the 20.th Century. Painting and Sculpture 1900-1988*. Prestel. Munich.
- Brierley, William & Luca Giacometti 1991: Italian national identity and the failure of nationalism. I: Clark, Burton R. & Guy R. Neave: *The Encyclopedia of Higher Education-* Vol I. Italy s. 355-369. Pergamon Press. Oxford.
- Clark, Burton R. & Guy R. Neave 1991. *The Encyclopedia of Higher Education*. Vol I. Pergamon Press. Oxford.
- Clark, Martin 1998. *The Italian Risorgimento*. Longman. London.
- Clark, Martin 1997. *Modern Italy. 1871-1995*. Longman. London.
- Duggan, Christopher 1997: Francesco Crispi, "political education" and the problem of Italian national consciousness, 1860-1896. I: *Journal of Modern Italian Studies*, vol 2. nr. 2, s. 141-166.
- Duggan, Christopher 2004. *A Concise History of Italy*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Falasca-Zamponi, Simonetta 1992. TheAesthetics of Politics: Symbol, Power and Narrative in Mussolini's Fascist Italy. I: *Theory, Culture & Society. Explorations in Critical Social Science*. Vol. 9, nr. 4 nov. London, s. 75-91.
- Forgacs, David (ed.) 1986. *Rethinking Italian Fascism: capitalism, populism and culture*. Oxford University Press. Oxford.
- Forgacs, David & Robert Lumley 1996. *Italian cultural Studies. An introduction*. Oxford University Press. Oxford.
- Gingrich, Andre & Richard G. Fox 2002. *Anthropology, by comparison*. Routledge. London.
- Grazia, Victoria de 1981: *The culture of consent. Mass organization of leisure in fascist Italy*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Grew, Raymond 1974: Catholicism in a changing Italy. I: Tannenbaum & Noether (eds): *Modern Italy. A Topical History Since 1861*. New York University Press, New York, s. 254-273.
- Guibernau, Montserrat 1996: *The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*. Polity Press. Cambridge.
- Harder, Thomas 1999. *Italien. Fra Mazzini til Bossi*. Samleren. Viborg.
- Hodne, Bjarne 2001. Roma og det offentlige rom. Et eksempel på politisk pedagogikk. I: *Norveg 1-2*, Novus forlag, Oslo, s. 73-102.
- Hodne, Bjarne 2002. *Norsk nasjonalkultur. En kulturpolitisk oversikt*. 2. utg. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kjeldstadli, Knut 1999. Nasjonale kulturer. Finnes de? Kan de studeres. I: *Kulturperspektiver I fremmedspråkene*, Jostein Børtnes red., *Kulturstudier nr. 7*. Høyskoleforlaget, Kristiansand, s. 49-81.
- Moliterno, Gino (ed.) 2002. *Encyclopedia of contemporary Italian culture*. Routledge. London.
- Nevola, Gaspare 2003. From the "Republic of Parties" to a "Fatherland for Italians": the Italian Political System in Search of a New Principle of Legitination. I: *Journal of Modern Italian Studies* 8 (2), s. 249-265.
- Nielsen, Kai 1999. Cultural Nationalism, neither Ethnic nor Civic. I: Ronald Beiner: *Theorizing Nationalism*. State

- University of New York Press, Albany N.Y. s. 119-130.
- Noether, Emilia P 1974: Italian Intellectuals. I: Tannenbaum & Noether (eds): *Modern Italy. A Topical History Since 1861*. New York University Press, New York, s. 274-291.
- Procacci, Giuliano 1991. *History of the Italian people*. Penguin. London.
- Riall, Lucy 1994. *The Italian Risorgimento. State, society and national unification*. Routledge. London.
- Richards, Charles 1994. *The new Italians*. Michael Joseph. London.
- Ringdal, Kristen 2001. *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapens forskning og kvalitative metode*. Fagbokforlaget. Bergen.
- Salome, William 1974. Statecraft and Ideology in the Risorgimento, The Italian Revolution. I: Tannenbaum & Noether (eds) *Modern Italy. A Topical History Since 1861*. New York University Press, New York, s. 3-26.
- Smith, Anthony D. 1991. *National Identity*. Penguin. London.
- Smith, Anthony D. 2003. *Nationalisme*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Smith, Denis Mack 1997. *Modern Italy. A Political History*. Yale University Press. New Haven.
- Teich, Mikulás & Roy Porter 1994. *The national question in Europe in historical context*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Tobia, Bruno 1996. Urban space and monuments in the nationalization of masses. I: Stuart Woolf. *Nationalism in Europe, 1815 to the present*, s. 171-191. Routledge. London/New York.
- Woolf, Stuart 1989. History and Culture in the Post-war Era 1944-1968. I: Emily Braun(ed.): *Italian Art in the 20.th Century. Painting and Sculpture 1900-1988*. Prestel. Munich 1989 s. 273-279.
- Woolf, Stuart (ed.) 1996. *Nationalism in Europe, 1815 to the present. A reader*. Routledge. London.